DOI: 10.58242/millifolklor.1603081

FOLKLORİK BİR TÜR OLARAK SÖZLÜ ÖZYAŞAMÖYKÜSÜ*

Oral Autobıography as a Folkloric Genre

Doç. Dr. Taner TURAN**

ÖZ

Özyaşamöyküsü üzerine yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu yazınsal olana odaklanmaktadır. Yazınsal özyaşamöyküsü yazarın veya şairin kendi bireysel yaşamına, özellikle de kişisel tarihine veya sanat yaşamına ağırlık vererek kendi varoluşuna ilişkin yaptığı geriye dönük düzyazı anlatımı şeklinde tanımlanmaktadır. Özyaşamöyküsünde her şeyden önce anlatıcının kendisi öykünün kahramanıdır. Sözlü özyaşamöyküsü yazınsal bağlamda var olan özyaşamöyküsüyle benzerlik gösterir. Sözlü özyaşamöyküsü deneyimsiz bir anlatıcının, bir araştırmacının kendi isteğiyle bilgilendirici ve yineleyici bir amaç doğrultusunda gerçekleştirdiği sözlü bir anlatım biçimidir. Sözlü özyaşamöyküleri bir bireyin bağlı olduğu geleneğin bileşenlerinden birinin veya diğerinin anlatılmasını gerektiren koşullar ve durumlara göre değişen bir repertuvara sahiptir. Sözlü özyaşamöyküsü bir topluluğun veya bir kişinin başından geçenleri, folklorik gereci söylemine dâhil ederek kültürel bir yolculuk olarak kendini belli eder. Yazınsal özyaşamöyküsünde olduğu gibi sözlü özyaşamöyküsünde anlatıcı hikâyenin kahramanıdır, ancak anlatıcı hikâyeyi (kendi hikâyesini veya doğrudan tanık olduğu bir yörede anlatılan bir hikâyeyi) bağlı olduğu gelenek doğrultusunda kendince şekillendirir, hatta kimi zaman hikâyeyi kendi imgeleminde kurgulayarak bir efsaneye, masala dönüştürebilir. Sözlü özyaşamöykülerinde atasözleri, anekdotlar, efsaneye ilişkin göstergeler, vb. sıklıkla ve saymaca biçimde kullanılır. Anlatıcı/kahraman, kendi yaşamından bahsederken yerleşik törelere, inançlara vb. uygunluk veya uygunsuzluk ölçeğinde doğumunu, gençlik yıllarını, aile yaşamını, arkadaşlarını, evliliğini, vb. öyküler. Dolayısıyla sözlü özyaşamöyküsünde anlatıcının yaşamöyküsünü etkileyen böyle bir içeriğin içi çoğu zaman folklorik olana gönderme yapılarak doldurulur, anlatıcı kendinden söz ederken toplumun yaşam biçimini de kendince kurgulayarak aktarır. Örneğin anlatıcılar doğumlarından bahsederlerken birtakım ritüeller ya da inanışları, evliliklerinden bahsederlerken tören sırasındaki gelenekleri öne çıkarır ve anlatırlar. Doğal olarak gelenekler, görenekler, sözlü yaşamöyküsünde anlatının dokusunu oluşturarak yapıyı etkiler, ardından içerdiği folklorik unsurlarla çoksesli bir söyleme kapı aralarlar. Böyle bir yapısal konfigürasyona uygun olarak aile büyüklerinden dinlenen hikâyeler, ritüeller, anlatıcının ait olduğu topluma, oradaki yemek kültürüne ilişkin bilgiler, alaylar ve şenlikler, geleneksel sanatlar ve zanaatlar, vb. ayrışık bir yapının ortaya çıkmasına olanak sağlarlar. Çoğul yapı yanında söz konusu içerik hem sözlü özyaşamöyküsünün bir parçası hâline gelir hem de anlatıcının hayatı, söylemi ve söyleme biçimi üzerinde etki yaratır, anlatıcı bir anlam yükleyerek onları yaşamöyküsünün bir parçası durumuna getirirken söylemindeki folklorik düşüncenin varlığını belli eder. Söylemin özelliği ise folklor söyleminin genel yapısına yakındır. Sözlü özyaşamöykülerinde folklorik düşünce, folklorbirimlerin birbirlerine eklemlenmesi aracılığıyla aktarılır, anlatıcı bir yaptakçı tutumuyla kendisini folklorik bir özne olarak kurgular. Anlatı folklor içeriğini kullanan öznenin etrafında gelişir, gösteren düzlemine ilişkin bu işleyiş gösterileni yani folklor içeriğini kullandığında yazınsal özyaşamöyküsünün yerleşik yapısından ayrılarak özelleşir. Böylelikle sözlü özyaşamöyküsünün alanına girilir ve sözlü özyaşamöyküsü kendi özgül yapısını belli eder. Örneğin folklorik gereci kullanarak ayrışık bir yapı yaratır; tutarlı bir bütün oluşturma kaygısı pek yoktur. Tek olası tutarlılık yerleşik folklorbirimlerin kullanımıyla sağlanır. Bir eylemin (sözcenin, yani söylem parçasının) başka bir eylemi (sözceyi/sözceleri) doğurması veya bir eylemin kesin kapanımı olmadan bir oluş ile sona ermesi, anlatının yapısal işleyişiyle ilişkilidir. Bir diğer özellik şudur: Folklorbirimler, şemaların tetiklenmesine sebep olur ve üstbilgiler devreye girer. Ön koşula ilişkin üstbilgiler, folklorik öznenin anlatısını oluşturan askerden dönmek, evlenmek, göç etmek, vb. temel bir sebebe, araçsal üstbilgiler anlatıda yer alan aşamaları belirleyen eylemlere ve folklorik öznenin yerleşik törelere göre hedefe ulaşma veya ulaşamama durumuna, yerleşik üstbilgiler uzama karşılık geldiğinden yöredeki yaşayışa ve geleneklere, içsel kavramsallaştırma üstbilgileri ise aşamalar arasındaki folklorik geçirgenliklere ve "oluş" kavramına karşılık gelmektedir. Sözlü özyaşamöyküsü bu bağlamda devingen ancak zorunlu olarak tutarlı olmayan bir folklorik anlatı kimliği kazanmaktadır. Sözlü özyaşamöyküsü kavramından hareketle türün yapısı ve devingenliği folklorbirim kavramı dikkate alınarak bu çalışmada Türkiye Türkçesi ağızları dâhilinde yapılan derlemeler incelenmiş ve derlemeler aracılığıyla sözlü özyaşamöyküsünün bir tür olarak sınırları ve özellikleri belirlenmiş, yapı bakımından ne şekilde folklorik bir tür olarak belirdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

* Geliş tarihi: 17 Aralık 2024- Kabul tarihi: 28 Ekim 2025
Turan, Taner. "Folklorik Bir Tür Olarak Sözlü Özyaşamöyküsü", *Millî Folklor* 148 (Kış 2025): 17-28

** Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, tanerturan@osmaniye.edu.tr, Osmaniye/Türkiye, ORCID ID: 0000-0003-4747-2331.

Anahtar Kelimeler
Özyaşamöyküsü, sözlü özyaşamöyküsü, anlatı, folklorbirim, folklor söylemi.

ABSTRACT

The majority of studies on autobiography emphasizes its literary structure. A literary autobiography is a retrospective prose narrative detailing a writer's or poet's life, focusing on their personal experiences, particularly their personal history and artistic journey. In the autobiography, the narrator primarily serves as the protagonist. The oral autobiography parallels the autobiography found in a literary context. An oral autobiography is a form of oral narration that an inexperienced narrator, a researcher, performs voluntarily for an informative and iterative purpose. Oral autobiographies have a repertoire that varies according to the circumstances and situations that require the narration of one or other of the components of the tradition to which an individual belongs. The oral autobiography manifests itself as a cultural journey through the experiences of a community or an individual, incorporating folkloric material into its discourse. In oral autobiography, as in literary autobiography, the narrator is the protagonist of the story, but the narrator shapes the story (his/her own story or a story told in a region he/she directly witnessed) in line with the tradition to which he/she belongs, and sometimes even transforms the story into a legend or a fairy tale by fictionalizing it in his/her own imagination. Proverbs, anecdotes, and legendary symbols are often employed arbitrarily in oral autobiographies. The narrator/hero tells the story of his/her birth, youth, family life, friends, marriage, etc. on the scale of conformity or nonconformity with established customs, beliefs, etc. Consequently, in oral autobiography, the content that affects the narrator's biography is often filled with references to the folkloric, and while the narrator talks about himself, he also conveys the way of life of the society by constructing it in his own way. For example, when narrators talk about their births, they emphasize and describe certain rituals or beliefs; when they talk about their marriages, they emphasize and describe the traditions during the ceremony. Traditions and customs naturally affect the way an oral autobiography is put together by shaping the texture of the story, which allows for a polyphonic discourse filled with folkloric elements. By the structural configuration, stories heard from family elders, rituals, knowledge of the society to which the narrator belongs, its food culture, processions and festivities, traditional arts and crafts, etc. allow for the emergence of a discrete structure. Alongside the plural structure, the content in question integrates into the oral autobiography and influences the narrator's life, discourse, and manner of expression; the narrator incorporates them into his biography by ascribing significance to them, thereby revealing the presence of folkloric thought in his discourse. The discourse exhibits characteristics akin to the overarching structure of folklore discourse. In oral autobiographies, folkloric thoughts are expressed through the incorporation of folkloremes, with the narrator constructing a fictional identity as a folkloric figure in a bricoleur manner. The narrative centers on a figure who employs folklore content, and this operation of the signifier becomes distinctive when it incorporates the signified, namely the essence of folklore, thereby departing from the conventional framework of literary autobiography. This approach introduces the domain of oral autobiography, which discloses its distinct structure. For instance, it uses folkloric material to create a discrete structure; it is not concerned with creating a coherent whole. The sole source of coherence is the utilization of established folkloremes. The fact that one action (the utterance, i.e., the discourse element) gives rise to another action (the utterance(s)) or that an action ends with a becoming without a definitive closure is related to the structural functioning of the narrative. Another characteristic is as follows: Folkloremes triggers schemas, activating headers. Precondition headers relate to fundamental reasons such as military return, marriage, migration, etc., which form the narrative of the folkloric subject; instrumental headers pertain to the actions that delineate the stages in the narrative and the folkloric subject's attainment or failure to achieve the goal in accordance with established customs; locale headers reflect the life and traditions of the region, as they pertain to spatial context; and internal conceptualization refers to the folkloric permeabilities between the stages and the notion of "becoming." In this context, oral autobiography gains the identity of a folkloric narrative that is dynamic but not necessarily coherent. Based on the concept of oral autobiography and taking into account the structure and dynamism of the genre and the concept of folkloreme, this study analyzed the compilations made within the dialects of Turkish dialects of Turkey and through the compilations, the boundaries and characteristics of oral autobiography as a genre were determined and it was tried to reveal how it emerged as a folkloric genre in terms of structure.

Keywords
Autobiography, oral autobiography, narrative, folkloreme, folkloric discourse.

Giriş

Özyaşamöyküsü gerçek bir kişinin geçmişe dönük (İng. Retrospective) bir perspektifle yazarak kendiyle hesaplaşmasını merkeze alan bir düzyazı türüdür. Bu türde yazar, bireysel yaşamına ve özellikle kişisel serüvenine odaklanarak deneyimlerini aktarır (Leje-

une 1989: 4). Lejeune'e göre özyaşamöyküsü; dilin biçimi, konunun işlenişi, yazarın tutumu ve anlatıcının konumu olmak üzere dört temel unsurdan oluşur. Türlerarası bir çerçevede ele alınabilecek bu unsurlar, yazar ile anlatıcının özdeşliğini ve anlatıcının geçmişe dönük bakışını ortaya koyar. Anlatının biçimi, iletilen anlamların derinliğini artırmaya yararken anlatıcı, kendisini geçmişe dönük bir konuma yerleştirerek anlam aktarımını gerçekleştirir.

Özyaşamöyküsü, geçmişin geriye dönük bir anımsamayla öznenin kimliği, değerleri, yaşantıları ve sosyal koşullarıyla hesaplaşmasının ifadesidir. Gusdorf (1980: 43) özyaşamöyküsünü bütünlük arayışı doğrultusunda bireyin varoluşuna anlam verme ve kendisiyle yüzleşme çabası olarak tanımlar. Bu doğrultuda yaşam, sürekli yeniden yorumlanan seçici belleğin bir ürünüdür (Bruner 1987: 13). Eakin (2014: 272) ise özyaşamöyküsünü "kendini yeniden icat etme biçimi" olarak değerlendirip anımsama ediminin belirleyici rolünü önceler. Çünkü anımsama süreci, geçmişi şimdiki zamanda yenidenyazar; böylece birey, geçmişini yeniden üreterek/düzenleyerek şimdiki benliğini kurar. Ricoeur'ün (2017: 115; 1990: 114) belirttiği üzere anımsama, öz-anlayışın temelini oluşturan etkin bir arayış olup birey, kendi hikâyesini zamansal bağlam içinde oluşturur.

Kişinin kendi kendini anımsayarak inşa etmesi içe bakışı beraberinde getirir. Fakat kişinin kendi kendini anımsaması yalnızca içe bakışa gönderimde bulunmaz. Dış bakış da önem kazanır. Örneğin Halbwachs, insanın anılarının canlanmasını edilgen bir biçimde beklemekle yetinmediğini dile getirir. Kişi, başkalarını sorgular, elindeki her şeye başvurur (2016: 141), özyaşamının belirleyici göndergelerini arar. Buna göre anımsamak için başka şeylere duyulan gereksinim ortaya çıkar. Ancak neyin hangi düzlemde ve nasıl anımsandığı özyaşamöyküsünün yapısında ve içeriğinde değişikliklere neden olur.
Lejeune'ün tanımında özyaşamöyküsü, bireysel yaşama ve deneyimlere odaklanmaktaydı. Sözlü özyaşamöyküsü ise bu özellikleri taşımakla beraber, folklor düzleminde (folklor içeriğini kullanırken) farklı bir türe dönüşür. Murphy'e göre sözlü anımsama dil içinde ve dil dolayımıyla gerçekleşen bir süreç olarak geçmişin yeniden oluşturulmasında/yenidenyazılmasında belleğin rolünü incelemek için fırsatlar sunarak kimi zaman kültürel bir eserin dile gömülü bir biçimde metin olarak belirmesini sağlar (1986: 157-161). Bu perspektifte sözlü özyaşamöyküsü folklorla ilişki kuran sıradan bir anlatıcının, bir araştırmacının açık isteği üzerine öğretici veya yineleyici bir amaç için kendiliğinden yaptığı sözlü anlatım şeklinde tanımlanabilir. Bu bağlamda folklorik bir tür olarak sözlü özyaşamöyküsü otoetnografi, sözlü tarih ve kişisel deneyim anlatılarıyla karıştırılabilir. Bunun önüne geçebilmek adına şöyle bir tablo oluşturmak mümkündür:

Sözlü Özyaşamöyküsü	**Sözlü Tarih**	**Otoetnografi**	**Kişisel Deneyim Anlatıları**
Folklorik türlerle söylemlerarası ilişki içerisinde olan ve öznenin kendisi ve yaşadığı toplumla hesaplaşmasını önceleyen özdüşünümsel sözlü anlatı.	"Sözlü tarih alan" ve bir "sözlü tarih veren", bir görüşmeci ve görüşülen kişi veya anlatıcının işbirliği ile meydana getirilen sözlü anlatı (Badran 2013: 161).	Kültürel deneyimi anlamak için kişisel deneyimi betimlemeyi ve incelemeyi amaçlamakta olan bir yöntem (Ellis vd. 2011: 273).	Bağlamsal olarak belirlenen stratejik yeniden yapılandırma eylemleri, süreçleri ve olayları aktaran sözlü tür (Kaderli-Yapıcı 2012: 207).

Tablo 1: Sözlü Özyaşamöyküsünün Ayrımı

Buna göre sözlü özyaşamöyküsü, öznenin kendisiyle hesaplaşmasını esas alıp folklorik gereci kullanarak ayrı bir türe doğru evrilir. Bu bağlamda tablo, türler arasında kesin bir ayrım oluşturmaktan çok, türler arasındaki söylemlerarası etkileşimleri görünür kılmayı amaçlamaktadır. Her kategori, anlatıcının konumuna ve bağlama göre değişebilen özellikleri örnekler. Anlatımın biçimi (anlatıcının sesi) folklorik özelliklerle donanarak

kimi değerlerin yinelenmesine katkıda bulunur. Anlatıcı kendi benliğini veya yaşanmışlığını kurgularken folklorun içeriğiyle bağ kurar. Folklorik düşünceye bağlı kalıp geçmişe dönük bir bakış açısıyla kendi özyaşamını dile getirip toplumun yaşam biçimini anlatısına ekler. Anlatıda odaklayım folklorik içerikle bezenmiş ben üzerindedir. Anlatıcının söylemi biçemsel ve biçimsel olarak folklor söylemiyle verileriyle bütünleşir, hem folklorik olan unsurlara yeni/ayrı bir değer atfedilir hem de folklorbirimler şeklinde kişinin anlatısına yedirilerek anlatıyı bir biyografiye, söylenceye hatta masala dönüştürebilir. Sözlü özyaşamöyküsü folklorik gereci alıntılayarak bir toplumun yaşam biçiminin yeni bir kılıkta kurgulanmasına örnek oluşturabilmekle beraber ikinci bir olguya daha kapı aralar: Anlatı söylemlerarası düzlemde folklorik bir anlatı kimliği kazanabilir.

Sözlü özyaşamöyküsünün folklorik bir anlatı kimliği kazanması durumsal bağlamla ilintilidir. Kaderli-Yapıcı, kişisel deneyim anlatılarının bağlamsal çerçevesini deneyim-hatırlama-anlatı ilişkisiyle açıklar. Anlatıcı geçmişteki bir olayı aktarmakla yetinmeyip onu mevcut bağlamında sunduğu sosyal ve kültürel imkânlar dâhilinde kurgular (2012: 211-215). Buna göre sözlü özyaşamöyküsünü folklor söylemi dâhilinde konumlandırabilmek adına Dundes'ın doku-metin-konteks modeli kullanılabilir. Doku, sözlü biçimlerde "hususi fonemlerin ve morfemlerin içinde yer aldığı dil"e, metin, "bir masalın bir versiyonu veya tek bir anlatımı, bir atasözünün yeniden söylenmesi"ne, konteks ise "bir ürünün içinde aktüel olarak yer aldığı hususi bir sosyal durum"a karşılık gelir (1998: 108-110). Sözlü özyaşamöykülerinde doku, anlatıcının kimliğini, metin yaşam hikâyesini, konteks ise aktarılan hikâyeyi ifade ederek anlatının hangi bölümlerinin sansürlendiği üzerinde rol oynar. Anlatının değişimi durumsal bağlamla ilişkilidir ki sözlü özyaşamöyküsünde durumsal bağlam yöreye ve yöredeki yaşayışa karşılık gelir. Bu bağlamda içinde Dolby Stahl ve Bauman'ın çalışmaları önemlidir. Öncelikle Bauman'ın "performans" kavramı, "icracı için, izleyiciye karşı, göndergesel içeriğin ötesinde ve üstünde, iletişimin gerçekleştirilme şekliyle ilgili hesap verilebilirlik varsayımını içerir" (2022: 274) ve kültürden kültüre değişiklik göstermektedir. Bu bakımdan sözlü özyaşamöyküsü bir performanstır, çünkü anlatıcı farklı durumsal bağlamlarda kendini anımsayıp deneyimlerini aktarırken ait olduğu kültürel bağlama da gönderimlerde bulunur. Böylelikle sözlü özyaşamöyküsü, bireysel deneyimi toplumsal bağlam içinde yeniden kuran performatif bir söylem olarak görülebilir. Stahl ise kişisel anlatıların bireysel bellek ile kültürel bellek arasındaki etkileşimde biçimlendiğini ve bu anlatıların toplumsal işlevlere sahip olduğu üzerinde durur. Ona göre bir kişi kişisel bir anlatı oluşturduğunda dinleyeni kendisini yakından tanımaya teşvik eder. Bu bağlamda dinleyici, anlatıcının dünyasını ve kimliğini keşfetmeye başlar (1989: xvii). Sözlü özyaşamöyküsünde bağlam, kültürel olanla ilintili olduğundan anlatıcı, folklorik gereci söylemine dâhil eder ve dinleyicinin anlatıcının kültürel yaşantısını öğrenmesi sağlanır. Bir insanın yaşamöyküsü, onun deneyimlerini içeren unsurlardan birinin veya diğerinin anlatılmasını gerektiren koşullar ve durumlara göre bir repertuvar oluşturur. Nitekim özyaşamöykülerinin okunmasının nedeni başka insanları tanımaya duyulan arzudur. Amaç bir şeyin arkasında gizlenen şeyleri öğrenmek ve farklı deneyimlerle karşılaşmaktır (Gökalp-Alpaslan, 2016: 26). Sözlü özyaşamöyküsünde bu arzu başka insanları (yabancıları değil) tanımak, başka (öteki) kültürleri, gelenekleri, ritüelleri bilmek biçiminde genişletilebilir. Yani anlatıcı kendinden söz ederken ötekinden ya da tersine ötekinden söz ederken kendinden söz etmeye yönelir. Her iki durumda da toplumsal, kültürel gereç (burada folklor içeriği) kullanılır. Bu yaklaşıma göre sözlü özyaşamöyküsü, folklorik türlerle (masal, söylence, türkü, mani, vb.) söylemlerarası (her tür kendi söyleme biçimine sahiptir) bir ilişki kurarak folklorik unsurları kesitler hâlinde birer folklorbirim şeklinde alıntılayarak dönüştürmektedir. Böylelikle kişinin gelenekle

bağ kurmasına olanak tanıyan bu anlatım biçimi farklı bir tür olarak belirirken türlerarası/söylemlerarası ilişkinin kapılarını aralar. Folklorik anlatılarla ilişki kuran sözlü özyaşamöyküsünün anlatıcısı folklorik bir anlatının kahramanı gibi hem gerçeklik hem de imgesel düzlemde coğrafi ve kültürel bir yolculuğa çıkar. Kendi varoluşunu özyaşamöyküsel bir perspektifte geçmişe dönük bir şekilde anımsayıp sözlü bir biçimde anlatıyı aktarır, kültürel olanı merkeze alarak kendi özyaşamı ile toplumun yaşam biçimini folklorik unsurlarla ilişkilendirerek yenidenyazar.

Sözlü özyaşamöyküsünde folklorbirimlerin anlatıya yedirilmesiyle anlatı, yapısal olarak folklor söyleminin sorgulama nesnesi olur. Yazıya dökülen her folklor içeriği yeni bir söylem biçimi olarak karşımıza çıkar. "Vericinin toplumsal bir içeriği, yazılı ya da sözlü olarak alıcıya aktarma çabası onların özel bir dil olarak tanımlanıp çözümlenebilmesine olanak sağlamıştır" (Aktulum 2022: 8). Folklor içeriğiyle buluşarak beliren yeni söylem biçiminin yapısal işleyişini kavramak için anlatının yapısı kavramını dikkate almak faydalıdır.

Göstergebilimsel bir perspektifte anlatının incelenmesi iki kısma ayrılır: Anlatı yöntemlerinin ve anlatılan hikâyenin işleyişinin incelenmesi. Anlatılan hikâyenin işleyişinin incelenmesinde anlatı, mantıksal bir düzleme yerleştirilir. Bu bağlamda ilk olarak Propp'un *Masalın Biçimbilimi* çalışması anımsanır. Propp'un belirlediği 31 işlev (2018: 28-65), mantıksal bir düzlemde olasılıkların haritasını çıkarır. Böylelikle hikâyeyi oluşturan eylem ve olaylar tanımlanabilir. Bremond, bu yapıyı esas alarak durağan dizimlere hareketlilik ve değişkenlik kazandırmaya çalışır. Bunu yaparken işlev sırasındaki sapmaları dikkate alır. Her bir sapma kültürel gelenekte norm oluşturma noktasına kadar gelişebilen veya gelişebilecek bir aşamayı oluşturur. Bundandır ki Bremond, işlevleri alt alta yazmak yerine sütun biçiminde bir yapılanmayı tercih ederek aşamalar arasındaki devingenliği ortaya koyar (1964: 19). Sözlü özyaşamöyküsünde folklorbirimler anlatı düzeyinde benzer şekilde işlerlik kazanır. Nitekim Elbaz, Bremond'dan hareketle anlatı düzeyinde yer alan aşamaları şu şekilde belirler (1987: 288):

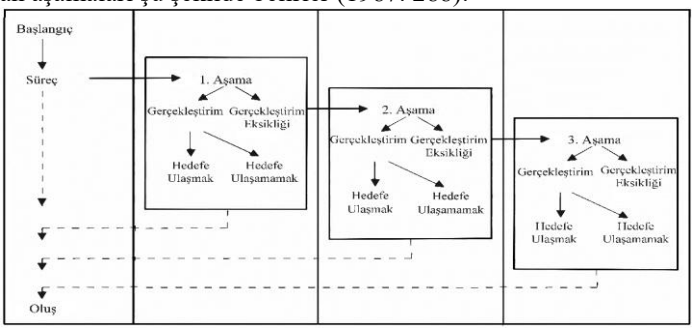

Şekil 1: Anlatı Döngüsünün Temel Yapısı

Anlatı aşamalarının bu şekilde belirlenmesi, bir eylemin yapılmasıyla (sözce/söylem parçası) başka bir eylemin veya eylemlerin (sözce/sözcelerin) meydana gelişini aktarır. Bu yapısal işleyiş folklor söyleminin yapısına uygulanabilir. Çünkü folklorik bir anlatıda aksiyon kendi içerisinde ilk anda farklı bir yapı oluştursa da derin yapı irdelendiğinde kültürel sürekliliğin varlığı tespit edilebilmektedir. Bu yaklaşım Peirce'in gösterge tanımlamasıyla örtüşmektedir. Her göstergenin başka bir göstergeye kapı araladığını düşünen Peirce'in perspektifinden bakarsak, örneğin bir kötülüğün yapılması başka bir kötülüğün yapılmasına neden olacak ve böylece intikam alınacak bir eylem meydana gelecektir. Kötülüğü yapan kişi ikinci aşamada kötülükten etkilenecektir. Bu defa ikinci aşamada kötülüğü yapan kişi diğer bir aşamada yapmış olduğu kötülükten etkilenecektir. İşte bu yapı

durmadan devam edecek, zihinlere yerleşerek folklorik bir süreğenlik (bir basmakalıp özelliği) kazanacak, ayrıca yapılar arası bir ilişkinin kurulmasını sağlayacaktır. *Şekil 1*'deki şema, kişilerin rollerini sınıflandırmaya yöneliktir. Sözlü özyaşamöykülerinde bu yapı, anlatıcının kendi kültürel geçmişiyle bağ kurmasıyla ilişkili olup kurduğu bağ sonucu kendisini gelenek bağlamında konumlandırıp anlamlandırmasıyla var olma sürecini ifade etmektedir. Kişi geleneklerin var veya yok olmasıyla farklı aşamalardan geçmekte (örneğin gelenek ve göreneklerin kaybolması bilincine sahip olması), kendini gitgide folklorik bir özne olarak kurgulayarak anlatma biçiminin folklorlaşmasına (her yaşamöyküsü sonuçta bir sürece dayanır) sebebiyet vermektedir. Özyaşamöykülerinin geçmişe dönük bir bakışla kişinin kendisiyle veya geleneğiyle yüzleşmesini aktardığı düşünüldüğünde, sözlü özyaşamöykülerinin geçmişe dönük bir bakışla kişinin kendisiyle yüzleşirken kültürel olanı merkeze alarak kimi zaman geleneğe duyulan özlemi, kimi zaman da gelenek dâhilinde hayatını nasıl sürdürdüğünü aktardığı söylenebilir. Sözlü özyaşamöyküsünün alıcı üzerinde yarattığı beklenti ufku bu bağlamda öne çıkar. Alıcının sözlü özyaşamöyküsü veya sözlü özyaşamöyküsel unsurlarla karşılaştığında geleneğin insanların seçimleri ve yaşayışları üzerinde yaptığı etkiyle veya geçmişteki geleneklere duyulan özlemle, geçmiş-bugün karşıtlığından hareketle toplumsal ve kültürel değerlerle yüzleşebileceği görülmektedir. Bugüne kadar özellikle Türkiye Türkçesi ağızlarına ilişkin yapılan çalışmalarda sözlü özyaşamöykülerine sıklıkla rastlanmaktadır. Ağız özelliklerini göstermek ve anlatıcının anlatısını doğal bir biçimde icra edebilmesi adına araştırmacılar çoğunlukla sözlü özyaşamöyküleri derlerler. Bu bakımdan örnekler üzerinden ilerlenebilir:

> "…… ben balıKesıre `esKere giTTim ben `esKerlik yapmadım üç ayyaPTım ben `esKerlik yapmadım çürüK aldım(…)bôlüğün içinde bı¯ ḳaç táne `esKerlik vardı ḳulağım duymı¯di nasıl yaPacam anamız babamız varken onnarın yemeKlerını yiyiduḫ bulġırdı pilavdı bėKmezdi birinçTi ėsKiden o vardı ėsKiden daha ḫoşTTu ayran çorbasını içiyordun güzeldi bulğır pilavını yiyiḫ oduḫ güzeldi kėşkeK yaPiler soğan ḳatiler bulġırı yapiler onu yiyiyoduḫ sekkíz táne çocığım var hėPsi dışardalar(…) hani baharda noḫıt ekiler ya ben noḫıT zamanı evlendım noḫıTTan sora evlendım o záman taḳi yoḫTı o záman teḳi meḳi yuḫ bizim zamanımızda ḫáyvanlarla kadınlar erkeKler bergire binī ḳatıra ḳatır biliyon mu o záman bergir yuḫTTı ḳatır vardı beş táne altı táne sekkíz táne ḳatır vardı ḳatırlan gidı¯getirirlerdı milleT kadınlar bını¯bı¯ḳaç táne erkeK bını¯alıP getiriler ben gôrmiyorum avrat gôrmiyorum ḳız gôrmiyorum bizim zamanımızda ēle vardı yannış annama avrat gôrmeduḫ ḳız gôrmeduḫ (….) bizim záman bēleydi biz bēle ḳıza bahmaduḫ gôrmeduḫ annadınmı şimdi ḳız ḳızlan oğlan olmuş birbirine `árazilere biz arTıḫ ḳuláK asmıyoḫ arTıḫ taT yuḫ hayat yōdu biz buğdā ekı¯ḫ başḳa bı¯şėler yuḫ bu sene ėkmedum yaPam dedm yaPamıyorum kimse yuḫ yanımda seḳeTTım ben o zeman ḫoşTTı mevsim yāv ḫoşTTı yāv temizdi güzeldi háva ėyiydi ḫáTTa milleT zengin olmış esKiden feḳirliḫ çuḫmış(….)adamlar çoluḫ çocuḫ sahibi emmā feḳirdi bu bēleydi ēle idare olı¯ yāni o zemanda idare olı¯yani mercimeK ėkiler tütün ėkilerdi ḫeyvanlara verilerdi buğdā ekilerdi şimdi olmı¯yāni. esKiden bağ ekilerdi bağ yetiştiriydi şimdi bağ yuḫ yani esKiden bağ ekilerdi milleT yeni ekı¯babam vafáT eTTi biz zazaca biliyoḫ bizim dilimız ēle ḳarışmışız" (Aktaş 2024: 86-87).

Alıntılanan metnin sözlü özyaşamöyküsünün temel özelliklerini taşıdığını, geçmiş–şimdi karşılaştırması ile kültürel hesaplaşma boyutunu içeren bir anlatı olduğunu söylemek mümkündür. Birinci tekil kişi üzerinden askerlik, evlilik, tarımsal üretim, aile ve çocuklar gibi doğrudan anlatıcının yaşamına ait olaylar süredizimsel bir akışla aktarılır. Askerlik ve evlilik anlatıcının hayatında önemli bir yere sahip olup kültürel olarak kimliğini belirlemektedir. Bununla beraber sözlü özyaşamöykülerinde sıklıkla görülebilecek GEÇMİŞ İYİDİR kavramsal metaforuyla geçmişin olumlu nitelikleri (ėsKiden daha

ḫoşTTu ayran çorbasını içiyordun güzeldi) ile günümüzün olumsuzlukları (bağ yetiştiriydi şimdi bağ yuḫ) karşılaştırılır. Toplumsal normlara ilişkin "bizim zamanımızda ēle vardı yannış annama avrat gôrmeduḫ ḳız gôrmeduḫ" sözcesi, geçmişteki mahremiyet ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini yansıtırken "biz zazaca biliyoḫ bizim dilimız ēle ḳarışmışız" sözleri yörenin çokdilliliğini hem de dilsel değişimi göstermektedir. Mercimek, tütün, bağcılık gibi geleneksel tarım faaliyetlerinin kaybolmasına dair vurgular, kültürel sürekliliğin kesintiye uğradığını gösterir. Bütün bunları birer folklorbirim gibi görmek mümkündür. Sözlü özyaşamöyküsü göstergeleşen folklorik unsurların katılımıyla türsel özelliğini belli etmeye başlar. Aktulum'un tanımı bu görüşü desteklemektedir: "metinleşen her folklorik unsur bir göstergedir, bir kültürbirim ya da folklorbirim değeri taşır, bu özellik ulusal kimliğe gönderme yapan, kalıplaşmış bir bilgi türünü kapsayan söz ve söylem düzlemine ilişkindir" (2013: 11). Anlatıcı folklorik olanın şimdide değerini yitirdiğini dile getirir ve bunların her birinin kaybı Elbaz'ın şemasından hareketle bir gerçekleştirim eksikliğine neden olur. Gerçekleştirim eksikliğinin belirmesi sözlü özyaşamöykülerinde toplulukların geçirdiği dönüşümleri ifade eder. Her bir yitim başka bir aşamayı doğurduğundan geleneklerin kaybolması veya değişmesi söz konusu olur. Bu bağlamda folklorik özne, bir yaptakçı[1] tutumuyla folklorik düşünceyi durumsal bağlamı dikkate alarak yeni bir bütün (yaşamöyküsel anlatı) içerisinde ve bir repertuvar yardımıyla aktarmaya çalışır. Bu bağlamda folklorik özne sadece toplumla değil kendisiyle de hesaplaşabilir.

Metinler incelenirken belirli şemaların tetiklendiği görülür. Elbaz'ın her aşaması, metin düzleminde birtakım şemaları tetikler. Şemalar, üstbilgiler (İng. Headers) aracılığıyla belirir. Üstbilgiler, şemanın ögeleriyle ilgili metinsel ipuçlarına gönderimde bulunur. Sözlü özyaşamöyküsündeki bu ipuçları kültürel olanla ilintilidir. Anlatıya devingenlik kazandırıp ana anlatıyla (anlatıcının yaşamı) yan unsurları (folklorik içerik) oluştururlar. Bu bağlamda dört tür üstbilgiden yararlanılabilir: Ön koşula ilişkin üstbilgiler, araçsal üstbilgiler, yerleşik üstbilgiler ve içsel kavramsallaştırma üstbilgileri. İlki şemanın uygulanması için gerekli bir ön koşula atıfta bulunur ve Elbaz'ın şemasında yer alan başlangıç kavramına karşılık gelir, anlatı deneyimsiz bir anlatıcı tarafından başlatılmış olur. Araçsal üstbilgiler şemanın başlatılmasına neden olan eylemleri ifade eder. Eylemler anlatıda öne çıkarılan folklorik ögelerdir ve Elbaz'ın şemasında süreç kavramıyla ilişkilendirilebilmektedir. Yerleşik üstbilgiler ise şemanın etkinleştirilmesinin mümkün olduğu uzamlarla ilintilidir. Elbaz'ın şemasında aşamanın bir parçası olup uzam bağlamında kişi ve gelenek arasında bağ kurulmasını sağlar, yöredeki yaşayışın anlatının önemli bir parçası hâline geldiğini gösterir. Son olarak içsel kavramsallaştırma üstbilgileri şemada yer alan eylemleri veya rolleri belirtir (Turan 2024: 93). Tetiklenen şemaların tamamının kültürel olanla ilişkili olduğu görülebilmektedir ve içsel kavramsallaştırma üstbilgileri aşamanın bir parçası olup anlatı düzleminde Elbaz'ın kesin bir kapanımı olmayan "oluş" kavramına gönderimde bulunmaktadır. Sözlü özyaşamöyküleri bu bağlamda incelenebilir ve sözlü özyaşamöyküsünün folklorik bir tür olarak konumlandırılabileceği ifade edilebilir.

Folklorik bir tür olarak sözlü özyaşamöyküsünde önce ben-anlatıcı öne çıkarılarak geçmişe dönüklük sorgulanmaktadır. Ardından ben-anlatıcının dışa dönük bir şekilde kültürel bellekle insan belleğinin dış boyutuyla bağ kurduğu (Assman 2018: 26), kendini folklorik bir özne olarak kurgulayıp yaşamını bu biçimde konumlandırdığı görülür. Söylemin özelliği folklor söyleminin genel yapısına yakındır. Bu türde seçilen bir an veya anlar kişinin hayatı ve deneyimleri üzerinde belirleyicidir. Son olarak anlatı, Elbaz'ın şemasıyla incelendiğinde, tutarlılık kavramı hem anlatı aşamalarını hem de yerleşik folklorbirimlerin sözlü özyaşamöyküsünü folklorik bir tür olarak nasıl belirlediğini açıklar.

Nitekim bu çalışma, sözlü özyaşamöyküsünü yapısal bir düzlemde ele almayı amaçlamakla birlikte sözlü anlatıların çözümlenmesinde performans ve bağlam merkezli yaklaşımları da türü açıklamak hususunda dikkate alır. Folklor bağlamında bu gibi yaklaşımlar, hem metnin içerik ve biçimiyle hem de icra bağlamı, dinleyici ve anlatıcı arasındaki etkileşim biçimiyle de değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, çalışmada benimsenen gösterge-biçembilimsel yaklaşım, sözlü özyaşamöyküsünün iç yapısını ve folklor söylemiyle kurduğu bağı çözümlemeye uygun bir yöntem olarak seçilmiştir. Böylelikle çalışma, yapısal çözümlemenin sağladığı açıklıkla performans kuramının kültürel bağlam vurgusunu birleştiren bir bakış açısı geliştirmeyi hedeflemektedir. Oluşturulan kavramsal alan dâhilinde çalışmanın amacı, sözlü özyaşamöyküsünü tanımlamak ve sınırlarını çizmek olmayıp sözlü özyaşamöyküsünün folklor söylemiyle nasıl bağ kurduğunu göstermektir. Bunu gösterebilmek adına bir örnek üzerinden sözlü özyaşamöyküsü, folklorik bir tür olarak değerlendirilebilmektedir.

1. Sözlü Özyaşamöyküsü ve Bir Uygulama

Özyaşamöyküsünde olduğu gibi sözlü özyaşamöyküsünün de türlerarası/söylemlerarası bir düzlemde tanımlanması onun anı, yaşamöyküsü gibi türlerle karıştırılabileceğini gösterir. Sözlü özyaşamöyküsünde bunun bir sorun olarak belirmesindeki temel neden sözlü özyaşamöyküsünün yazılı özyaşamöyküsünden farklı olarak kişinin çoğunlukla bir anına odaklanması ve bu anın onun yaşamının belirleyicisi olmasıdır. Sözlü özyaşamöyküsünde ben-anlatıcı geçmişiyle bağ kurarken bir seçme işine girişir. Ancak sözlü özyaşamöyküsünde gözlemlenen seçme işinde ben-anlatıcı, hayatını belirleyen bir anı gelişigüzel bir şekilde seçer ve o anın bütün bir hayatına olan etkisini sözceler. Yine bu seçim işinde geleneksel ögeler birer folklorbirim şeklinde öne çıkarılarak anlatının sözlü özyaşamöyküsü biçiminde değerlendirilebilmesini sağlar. Seçilen anın folklorik öznenin bütün bir hayatı üzerinde belirleyici olması ve folklorbirimlerin öne çıkması anlatıyı bir anıdan ayırır, onu folklor düzleminde sözlü özyaşamöyküsünün bir parçası yapar. Bu bağlamda şöyle bir örnek verilebilir:

> "şimdi arkadaşla bir şe diyc'eum size. Hakkaten bole çok acikli bir hayatum vardur, oni anlatayim size arkadaş. Teris oldum, geldum memleketume, dedum ki: 'babam beki evlenduru beni da yerleşirum buriya, kalurum, yuva kurarum.' Arkadaşla, tabi geldum câmenun yanina, herkes beni eyi karşiladi; 'hoş geldun Sabri,' dedile, 'neaber, eyi misun? filan, askerluk nasi geşti?' deduk tabi. Tabi ben yirimi senedu bekar kalbum. Biraz geç askere gittum. Geldukten sora deduk ki: evlendurecek bizi babamuz da! Kız istesun bize, bi kaç yerlere gitsun da istesun. Oy anam vardu, oy anama dedum ki: 'yav, babama de da bi kaş tane kız istesun. Yani bole gitsun bir yani, bir kaş tane deduğum yani, bole istesun bağa kız da yuva kuracaum. Neyisa birisine gittile; 'e serseridu', dediler, 'berduştu.' Vermedi. Ebirini gittile; -'serseridu, bu kumar oynar, içki içer.' Vermez. E bu tabi, bulari duyayiruk tabi. Neyisa bir gün, babam beni evlenuremiyeceuni anladi, tutti beni ayir etti ben da camenun yanina arkadaşlar, kağveye oriya, tuttum kağveyi, bir yurgunum var idi; yarisi altuma, yarisi ustume, havuriya yatmaa başladum. Tabi hayaum bole geçeyi. Hep arkadaşlaruma bakayirum ki; olar evlendile, çouk çocuk sayibi oldile, ben geldum askerden hale bekarim. Neyisa, kağveye yatiyrum, param da biteyi; beş lira iştiyemiyirum birisin-den ayiptu deyine, yüz lira iştesam itimat etmiyi bağa, vermiyi bağa para. E derken bole, hirzuzluk da edemiyrum. Nedecoğumi şaşaurdum tabi arkadaşla. Bi gece yatiyrum, baktum bi çakalla bağuriyi dişariya. Bi da tapancam vardur, asmişim tapan-cayi çiviye, tapancayı elume aldum, çakallarun bağirmasina doru, pencereye aştum, ordan ateş edecoğum. Ettuğum zaman, baktum birisi geldi; 'hop!' dedi, 'Sabri' tabi tapancayi hemen kendume çektum. Dedum: 'Sabri, bu bekar hayattan bukeceksun, usanacaksun. Köye en, bi kiza bir muska eyla da peşune

uysun. Bu akluma takildi, gittum birisine bi nuska etturdum, gittum kizun tabi evinun kapisinun altina koydum oni; peşume gelecek deyine, uş gün, beş gün sürdi, baktum kiz başkasinun peşine gitti. Alla Allah! deduk: 'beki ters olmiştu. Filan derken, bi daa muska ettuk; ebi kiz da bu sefer uyma gitti. Neyisa arkadaşla, başunuzi ağurttum tabi. Aradan hepeyi zaman geşti ve böylece yuvami kurmiş oldum" (Günay 2003: 278).

Alıntılanan sözce, sözlü özyaşamöyküsü özellikleri göstermektedir. İlk olarak ben-anlatıcı geçmişe dönük bir biçimde kendini folklorik bir özne olarak kurgular, geçmişi şimdide gelişigüzel bir biçimde yenidenyazar/yenidenanlatır. Ong'dan hareketle söylenirse insan anımsanabilir şeyleri düşünmekte ve "belleğe yardımcı olan, ağızdan çıkmaya hazır düşünce biçimleri kullanmaktadır" (2020: 49). Anlatının "şimdi arkadaşla bir şe diyc'eum size. Hakkaten bole çok acikli bir hayatum vardur, oni anlatayim size" şeklinde başlaması hazır düşünce biçimlerinin kullanıldığını ve anlatıcının hayatının söyleme biçimi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Sözlü özyaşamöyküleri bu gibi hazır düşünce biçimlerini kullanarak folklorla ilk bağlantıyı biçemsel düzlemde kurar. Bu durum Dundes'ın doku kavramına karşılık gelir.

Ben-anlatıcı öncelikle hayatının acıklı olduğunu vurgulayarak anımsama edimini başlatır, geriye dönük bir bakış açısıyla folklorun içeriğiyle bağ kurup Dundes'ın belirttiği düzlemde metnini oluşturur. Anlatıcı, askerlik dönüşünde evlenme arzusuyla hem kişisel hem toplumsal değerlerle yüzleşir, kendi varoluşuna anlam vermeye çalışır. Anlatıcı, toplumdaki uygun damat ölçütleriyle çatışma içerisindedir. Bu durum bireyin toplumsal değerlerle karşı karşıya gelmesinin tipik bir göstergesi olup kontekse karşılık gelir. Bekarlığın toplumda kabul görmeyen bir durum olduğu da bu bağlamda anlatıda görülür.

Ben-anlatıcı, anlatısını folklor düzleminde kurgularken kendisini de folklorik bir özne olarak kurgular. Askerden döndüğü anı esas alır ve Türk toplumunda erkekler için bir eşik olarak belirtilen askerlik görevini tamamladığını belirtir. "Askere gitmek" bu noktada folklorun içinde yer alır. Öznenin askerlik görevini tamamlayıp dönmüş olması, başka bir anlatının başlayacağını gösterir. Çünkü askerden dönüşle birlikte "yuva kurma" bir değer nesne olarak metinde göstergeleşir. Elbaz'ın şemasının ilk aşaması böylelikle kurulur:

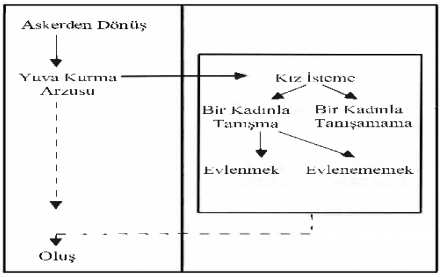

Şekil 2: Anlatıda Birinci Aşama

Özne, askerden döndüğünde öncelikle bir yardımcı eyleyen aramaktadır. Yuva kurma arzusuyla ailesinin kız istemesini söyler. Böylece evlilik bağlamında kız isteme geleneği belirir, evlilik sürecindeki ilk aşamaya giriş yapılır. Aile büyükleri bir kız isteyecek ve bunun üzerine özne bir kadınla tanışacak veya tanışamayacaktır. Öznenin bunu anımsaması yöreye dair geleneklerle yakından ilişkilidir. Böylelikle "askere gitmek" ve "kız istemek" anlatı içerisinde yer alan folklorbirimler olarak öne çıkarak anlatının temel dinamiğini oluşturur. Ancak ilk aşamada hiç kimse kızıyla evlenme noktasında, anlatının öznesini onaylamaz. Böylece ilk gerçekleştirim eksikliği meydana gelir ve *Şekil 2*'de görülebileceği üzere bir kadınla tanışamama durumu gerçekleşir. Askerden dönüldüğünde

"yuva kurma arzusu", anlatıda bir değer nesne olarak belirlendiğinden hedefe ulaşılamamış, yerleşik töreler bağlamında uygunsuzluk meydana gelmiştir. Özne mutsuz olduğu bu zamanları hatırlamakta, hayatının acıklı olduğunu belirtmektedir. Çünkü değer nesnesinden uzaktır, yerleşik töreler tarafından onaylanmadığından hem ailesi hem de toplum tarafından dışlanmıştır. "Neyisa bir gün, babam beni evlenduremiyeceuni anladi, tutti beni ayir etti" sözcesi bunun bir örneğidir. Özne bu zamanları anımsayarak özyaşamöyküsel bir biçimde yaptığı hataları itiraf etmektedir.

Değer nesneden uzak oluş, özneyi başka çözüm yollarına yöneltir ve söylenceye ait unsurlar birer folklorbirim biçiminde yardımcı eyleyen gibi anlatıya eklenir. Yapı şöyle ilerlemektedir: Askerden dönmek à ailenin kız istemesi à halk inanışına sığınmak. Sözlü özyaşamöyküsü bu bağlamda folklorik bir tür olarak belirmektedir. Özne, evlenebilmek için öncelikle bir muska yaptırır ve yaptırdığı muskayı beğendiği kadının evinin kapısının altına bırakarak beklemeye başlar. Ancak kadın başkasıyla evlenir. *Şekil 2*'de yer alan birinci aşama yinelenir ve özne değer nesnesinden yine uzak kalır. Buna rağmen geleneksel olana inanç bitmez. Muskanın yanlış olabileceği düşünülerek bir muska daha yaptırılır ve bu sefer özne bir değer nesne hâline getirdiği yuvayı kurmayı başarır:

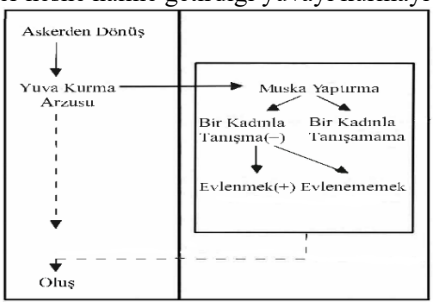

Şekil 3: Anlatıda 3. Aşama

Şekil 3'te özne, değer nesnesine ulaşmıştır. Bu süreçte belirleyici olan unsur "muska yaptırmak" olarak öncelenmiştir. Bir folklorbirim olarak muskanın anlatıda temel yapıyı belirlemesi, yardımcı eyleyen gibi kurgulanması alıntılanan sözlü özyaşamöyküsünü folklorik bir tür olan söylenceye yaklaştırmakta ve sözlü özyaşamöyküsü, söylemlerarası düzlemde folklorik nitelik kazanmaktadır. Ancak bütün bu tespitler yerleşik folklorbirimlerin oluşturduğu tutarlılık bakımından incelenmelidir. Elbaz'ın şeması, bir olayın başlangıcına ve olayın sonucuna göre başka bir olayın başlangıcına dayalıdır. Bu yapı şu şekilde gösterilebilir:

Önkoşula İlişkin Üstbilgiler	**Araçsal Üstbilgiler**	**Yerleşik Üstbilgiler**	**İçsel Kavramsallaştırma Üstbilgileri**
Anlatıda, öznenin askerlik görevini tamamlayarak dönmesi şemayı tetikler. Askerlikten dönen bir erkeğin arzusu yuva kurmak ve toplum tarafından onaylanmaktır. Bu yapı şemada "askerden dönüş" kavramına gönderimde bulunmaktadır.	Öznenin babasından evlenecek birini bulmasını istemesi sonraki eylemi başlatmaktadır. "Kız isteme" folklorbirim olarak öne çıkarılmaktadır. Geleneğe uyularak aile büyükleri kız isteyecektir. Evlenecek biri bulunursa aşama dâhilinde hedefe ulaşılacak veya ulaşılamayacaktır.	Yapıyı folklor düzlemine yerleştiren şeylerden diğeri uzamdır. Uzam yöredeki geleneklere atıfta bulunur. Amacın askerden döner dönmez evlenmek oluşu ve ailenin kız istemesi bunun bir delili olup toplumun yaşam biçiminin aktarıldığını gösterir.	Anlatıda gözlemlenen ve incelenen üç aşama içsel kavramsallaştırma üstbilgilerinin bir parçasıdır. Bu kavram şemada yer alan rollere ve eylemlere atıfta bulunur. Özne ve yardımcı eyleyen kavramları öne çıkar ve özyaşamöyküsünü folklorik bir tür hâline getirir. Askerden dönmek-kız istemek-muska yaptırmak bunun örnekleridir.

Tablo 2: Sözlü Özyaşamöyküsünde Tutarlılık

Anlatı, yerleşik folklorbirimlerin tutarlılığı açısından sözlü özyaşamöyküsünün özelliklerini barındırmaktadır. Ben-anlatıcı, kendisini anlatının kahramanı olarak konumlandırmış, folklorik bir özne kimliğiyle benliğini folklorik düşünce üzerinden kurgulayarak anlatısını folklor söyleminin yapısıyla iletmiştir. Sözlü özyaşamöykülerinde olduğu gibi, alıntılanan sözcede de anlatıcı deneyimsiz olup anlatısını bir araştırmacının isteği üzerine gelişigüzel biçimde sözcelemiştir. Bu durum, türün temel iki özelliğinin varlığını gösterir. Anlatıda, "askere gitmek-askerden dönmek", "kız istemek" ve "muska yaptırmak" gibi folklorbirimler, değer nesneye ulaşma sürecinde göstergeleşmiş; geleneksel olana duyulan inanç, söylemlerarası bir yapı kurduğundan anlatıya çokseslilik kazandırmıştır. Öznenin evlenmeye dair arzusu, aile büyüklerinin kendisine kız istemesi ve evlenmek için yaşadığı zorluklar sonucunda muska yaptırması kültürel bir yolculuğun var olduğunu göstermektedir. Böylece halk düşüncesi, özyaşamöyküsünü folklorun bir türü hâline getirmiştir. Bu bağlamda özyaşamöyküsel unsurların folklorik unsurlarla birleşimi şu şekilde özetlenebilir:

1. Ben-anlatıcı, folklor söylemi aracılığıyla kendini folklorik özne şeklinde kurgulayarak toplumun yaşam biçimini aktarır (askere gitmek-askerden dönmek).
2. Kendisiyle yüzleşirken dışa dönük olup kültürel yapının bir parçası olma isteğini yansıtır (evlenme arzusu, kız isteme).
3. İstediğini elde edemediğinden toplumsal yapının dışında kalır (askerden sonra evlenememesi).
4. Hedefe ulaşma sürecinde halk inançlarına başvurur (muska yaptırma) ve bağlılığını sürdürür.
5. Anlatıyı, topluma dâhil olduğundan hedefine ulaşarak sonlandırır.

Özyaşamöyküsel unsurların bu beş maddede görülebileceği gibi yerleşik folklorbirimlerin kullanılmasıyla folklorlaşması sözlü özyaşamöyküsünün folklorik bir tür olarak belirmesindeki temel sebepler olarak öne çıkmaktadır. Sözlü özyaşamöyküsünde yer alan folklorik unsurların birer folklorbirim olarak göstergeleşmesi, öznenin folklor söylemi aracılığıyla kendini kurgulayarak folklorik düşünceyle bağ kurması sözlü özyaşamöyküsü üstünde belirleyici olup özyaşamöyküsünü kültürel bir yolculuk şekline getirmekte, toplumun yaşam biçiminin aktarılmasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Sözlü özyaşamöyküsünün folklorik bir tür olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymak adına incelenen örnek, sözlü özyaşamöyküsünün yalnızca bireysel yaşamın geriye dönük anlatımı olmadığını, aynı zamanda folklor söylemiyle kurduğu söylemlerarası ilişki aracılığıyla folklorik unsurları dönüştürerek yeniden ürettiğini göstermektedir. Bu durum folklorik bir tür olan sözlü özyaşamöyküsünü sözlü tarih, kişisel deneyim anlatıları gibi türlerden ayırmaktadır. Bu süreçte, folklor söylemi aracılığıyla kendi benliğini folklorik özne olarak kurgulayan anlatıcının metninde folklorbirimler hem anlatının yapısal tutarlılığını sağlayan hem de kültürel belleğin aktarımına aracılık eden temel ögeler olarak sözlü özyaşamöyküsünün folklorik bir tür olabileceğini göstermektedir. Nitekim sözlü özyaşamöyküsünün, masal, söylence, türkü, vb. diğer folklorik türlerle kesişen yönlerini ortaya koyarak türlerarası (ve söylemlerarası) bir konum kazandığı belirtilmiştir. Bu yönüyle folklor düzleminde sözlü özyaşamöyküsü, hem bireyin kendi varoluşunu ve toplumsal konumunu yeniden kurduğu bir anlatı türü hem de geleneğin güncel bağlamda yeniden yorumlandığı bir kültürel sözceleme biçimidir.

Folklorik bir tür olarak sözlü özyaşamöyküsünü bir bütün olarak ortaya koymak adına Elbaz'ın çalışmasındaki gibi gelecekte farklı bölgeler, toplumsal gruplar ve toplumsal cinsiyet bağlamlarında derlemelerin gerçekleştirilmesi türün yapısal özelliklerini

ve folklor söylemiyle etkileşim biçimlerini daha kapsamlı biçimde ortaya koyabileceğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışmanın sözlü özyaşamöyküsünü folklorik bir tür olarak kavramsallaştırıp folklorik özne aracılığıyla anlatıyı folklor söylemiyle ilişkilendirerek onu sistematik biçimde folklorik türler arasında konumlandıran bir girişim olduğunu söylemek mümkündür.

KISALTMALAR
İng.: İngilizce

NOTLAR
1. Yaptakçılık, "kendi işlevleri dışında başka bir işlev yerine getirmesi amacıyla unsurların ya da malzemenin yeni bir bütünde bir araya getirilmesi ve montajlanmasıyla oluşan etkinliğe, düşünceye verilen ad"dır (Aktulum 2011: 480-481). Sözlü özyaşamöykülerinde folklorik özne, folklorik düşünceye bağlı kalarak bir yaptakçı gibi folklorbirimleri anlatısının bir parçası hâline getirmektedir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.
ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.
FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA
Aktaş, Abdülkadir. "Adıyaman İli Gerger İlçesi Türkmen Ağzı". Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2024.
Aktulum, Kubilay. *Folklor Söylemi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2022.
Aktulum, Kubilay. *Folklor ve Metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.
Aktulum, Kubilay. *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları, 2011.
Assman, Jan. *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (çev. A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
Badran, Margot. "Theorizing Oral History as Autobiography: A Look at the Narrative of a Woman Revolutionary in Egypt". *Journal of Women's History* 25(2): 161-170, 2013.
Bauman, Richard. Performans Olarak Sözlü Sanat" (Çev. I. Altun). *Millî Folklor* 135 (2022): 271-289.
Bremond, Claude. "Le message narratif". *Communications* 4: 4-62, 1964.
Bruner, Jerome. "Life as Narrative." *Social Research*, 54(1),11-32, 1987.
Dundes, Alan. "Doku, Metin ve Konteks." (Çev. M. Ekici) *Millî Folklor* 38 (1998): 106-119.
Eakin, Paul John. *Fictions in Autobiography: Studies in the Art of Self-Invention*. Princeton University Press, 1985.
Elbaz, André E. "L'autobiographie orale d'immigrant comme genre folklorique: définition et structure". *Fabula* 28: 279-292, 1987.
Ellis, Carolyn vd. "Autoethnography: An Overview". *Historical Social Research* 36(4): 273-290, 2011.
Gökalp Alpaslan, G. Gonca. *Özyaşamöyküsünde Yazarın Yeniden Doğuşu*. Ankara: Ürün Yayınları, 2016.
Gusdorf, Georges. "Conditions and Limits of Autobiography". *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*, Princeton: Princeton University Press 28-48, 1980.
Günay, Turgut. *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.
Halbwachs, Maurice. *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri* (Çev. B. Uçar). Ankara: Heretik Basın Yayın, 2016.
Kaderli-Yapıcı, Zehra. "Kişisel deneyim anlatılarının bağlamsal çerçevesi: Deneyimlenen, hatırlanan ve anlatılan hayat." *Millî Folklor* 94, 207-219, 2012.
Lejeune, Philippe. *On Autobiography*. Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1989.
Murphy, John. "The Voice of Memory: History, Autobiography and Oral Memory". *Historical Studies* 22: 157-175, 1986.
Ong, J. Walter. *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözün Teknolojileşmesi* (Çev. S. Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları, 2020.
Propp, Vladimir. (2018). *Masalın Biçimbilimi* (Çev. S. Rifat ve M. Rifat). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
Ricoeur, Paul. *Hafıza, Tarih, Unutuş* (Çev. M. E. Özcan). İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
Ricoeur, Paul. *Oneself as Another*. University of Chicago Press, 1990.
Stahl, Sandra Dolby. *Literary Folkloristics and the Personal Narrative*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1989.
Turan, Taner. *Yazınsal Biçembilim ve Türk Edebiyatı Okumaları*. Çanakkale: Paradigma Akademi, 2024.